

РОЛЬ ТА МІСЦЕ В. С. НАГІРНОГО У ЗАРОДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОГО СОКІЛЬСЬКОГО РУХУ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

У статті розглядається внесок відомого громадського діяча Василя Нагірного у зародження українського сокільського руху в Східній Галичині наприкінці XIX – початку XX ст. Проаналізовані причини створення сокільських товариств та вплив чеського й польського сокільства. Розкрито вплив соціально-політичних процесів, які відбулись на західноукраїнських землях наприкінці XIX ст., на зародження та розвиток сокільства. Йде мова про роль студентських товариств «Ватра» та «Академічне братство» у створенні українських «Соколів».

Наголошується, що українські «Соколи», виникаючи за чеським і польським зразком, від сусідніх народів запозичили лише назву та організаційну структуру. Створення у 1894 р. у Львові українського молодіжного товариства «Сокіл» було закономірним процесом в тогочасній історичній та культурно-соціалній ситуації, яка склалась в Галичині. Визначено основні шляхи поширення сокільського гімнастично-спортивного руху. Досліджено перший етап становлення та діяльності сокільських гімнастично-спортивних організацій за головування В. Нагірного. Перший період історії українського сокільства – це час становлення та розвитку сокільських організацій у Східній Галичині до 1914 р. – важливий і значущий з огляду на масштаби, події, значення в історії спортивно-гімнастичного та національно-культурного рухів.

Висвітлено роль В. Лаврівського, організатора українського сокільського руху, в удосконаленні діяльності товариства. Розкривається структура та організаційна будова українських «Соколів». Розглянуто гімнастично-спортивну, протипожежну та культурно-просвітницьку діяльність українського молодіжного товариства «Сокіл» у Східній Галичині наприкінці XIX – початку XX ст. Висвітлено форми та засоби фізичного виховання. Акцентується увага на значенні гімнастики та спорту для українського народу напередодні Першої світової війни. Розглянуто політику польського намісництва в Галичині щодо активізації діяльності українського гімнастично-спортивного руху на межі XIX–XX ст.

Сокільська ідея тіловиховання від початкового несприйняття широким загалом, за короткий період опанувала українськими масами і напередодні Першої світової війни перетворилася в авторитетну інституцію усього краю. Підкреслено, що сокільська система виховання заохочувала українців своєю демократичністю, гармонійним поєднанням духовності й тілесності, сприяла національному самоутвердженню. Від перших кроків створення у Львові гімнастичного осередку прихильники сокільства намагались донести до українського громадянства думку про необхідність виховувати сильне молоде покоління, здорове фізично й духовно, і переконували в тому, що саме в поширенні сокільських ідей – майбутнє нації. З'ясовується суспільно-політичні течії в українському сокільському русі, що сприяли дезорганізації українського сокільства.

Протипожежна, гімнастично-спортивна та культурно-просвітницька діяльність українських сокільських товариств була необхідною передумовою у консолідації західноукраїнського населення, а також зуміла засобами фізичної культури підготувати український народ для боротьби за свою державність.

Ключові слова: сокільський рух, молодіжні товариства, Східна Галичина, національно-визвольна боротьба, державотворчі процеси.

Історія українського сокільського руху – своєрідний напрям національно-визвольної боротьби українців Східної Галичини, який виник наприкінці XIX ст. та протягом усього часу свого функціонування став помітним явищем в історії розвитку західноукраїнських земель. Діяльність українських «Соколів» виходила із тогочасних потреб українців. Так, протипожежна діяльність полягала у допомозі державній протипожежній службі в ліквідації пожеж, які охопили західноукраїнські землі наприкінці XIX ст., куль-

турно-просвітницька – сприяла духовному розвитку українського народу, а гімнастично-спортивна – ставила за мету створення власного війська. Від початкового несприйняття сокільських ідей, гімнастично-спортивні, протипожежні та культурно-просвітницькі осередки українського «Сокола» згодом посіли вагоме місце в національно-культурному житті галицького краю. Особливу увагу привертає постать засновника українського сокільського руху – Василя Нагірного.

Дослідження історії українського сокільського руху активізувалось в основному з проголошенням Україною незалежності. Це, насамперед, праці В. Леника [7], І. Андрухова [1], О. Вацеби [3], Б. Трофим'яка [10] та ін. Проте згадані праці не позбавлені окремих недоліків щодо розкриття діяльності молодіжних товариств. Так, наприклад, автори акцентували увагу тільки на фізичному, гімнастичному чи військово-патріотичному спрямуванні молодіжних товариств, обминаючи або побіжно висвітлюючи інші аспекти діяльності українського руху.

Метою дослідження є аналіз джерел та літератури, які дають можливість дослідити внесок В. Нагірного у зародження українського сокільського руху у Східній Галичині наприкінці XIX – початку XX ст.

Василь Степанович Нагірний народився 11 січня 1848 р. у с. Гірному на Львівщині. Початкову освіту В. Нагірний здобув у рідному селі, середню – у школах Стрия і Львова. У 1870 р. він був прийнятий до Львівської «Технічної Академії» (Політехнічний інститут), проте, через рік, за сприяння викладачів, здібному студенту вдалось виїхати на навчання до Швейцарії [8, с. 21]. У 1875 р. В. Нагірний успішно закінчив будівельний відділ Федеральної політехнічної школи у Цюриху та отримав диплом інженера-архітектора. У Швейцарії В. Нагірний, працюючи на різних посадах, пробув 11 років.

У 1882 р., повернувшись до Львова, В. Нагірний розпочав широку архітектурну та громадську діяльність, яка полягала у розбудові суспільно-економічного, політичного і культурного життя Галичини. Саме у цей час була приділена значна увага створенню молодіжного гімнастично-спортивного товариства «Сокіл» [13, арк. 1].

Велику роль у створенні українських сокільських товариств відіграли студентські товариства «Ватра» та «Академічне братство», які виникли у Львові наприкінці XIX ст. Активними членами цих товариств були С. Яричевський, Б. Лепкий, В. Лаврівський, В. Нагірний. Так, В. Нагірний, ознайомившись із швейцарським досвідом організації протипожежних товариств, у 1886 р. в часописі «Батьківщина» опублікував статтю «Працюймо, а Бог нам допоможе!», в якій закликав до створення «пожежно-руханкових товариств за для збереження селянських господарств» у сільській місцевості [4, с. 23].

Перше українське протипожежне товариство «Сокіл» було створено у 1891 р. за сприяння Кліма Жмури і Павла Думки в селі Купчинці на Тернопільщині [13, арк. 1]. Протипожежна діяльність сокільських товариств

була мотивована В. Нагірним тим, що саме наприкінці XIX ст. у населених пунктах Галичини кількість пожеж з кожним роком постійно збільшувалась на 30–35% [5, с. 35], а діюча державна пожежна охорона зі своїми обов'язками справлялася тільки частково.

Що ж до Львова, то процес створення сокільських товариств відбувався повільно. Так, В. Нагірний та В. Лаврівський – борці за українську сокільську ідею – сприяли створенню українського «Соколу» у Львові, однак українське населення міста та окремі національні провідники ще не розуміли, що на першому етапі своєї діяльності лише спортивне сокільське товариство може активізувати населення до громадської роботи. Українська громадськість була позбавлена можливості знати про те, що в Німеччині вже від 1800 р. існували подібні гімнастично-спортивні товариства, які сприяли патріотичному пробудженню німецького народу та зростанню його громадянської активності. «Тодішнє наше громадянство прямо обидилося, розгнівалося на Лаврівського, почувши про його заходи коло основи руханкового товариства, киплячи собі з його сфіксованої ідеї, та милосердячись над безталанним ширителем сокільської думки. Нащо нам «Соколи»? – питали одні – хіба ми поляки, чи чехи, щоби забавлятися такими дурницями? То що іншого поляки, мають гроші, мають силу, то треба їм і Соколів!..» – такими були погляди широкого українського загалу [3, с. 20; 10, с. 76].

Певні зміни у Львові настали в 90-х рр. XIX ст. 17 липня 1892 р. у залі Народного Дому у Львові відбулися збори під головуванням учителя гімнастики Бучацької гімназії Онуфрія Геціва. У роботі зборів узяли участь В. Лаврівський, І. Кулачковський, студент філософського факультету Львівського університету І. Яричевський. Збори відкрив В. Кулачковський. У своїй промові він наголосив на тому, що українська нація закута в залізні кайдани, які нелегко розірвати і далі «нам треба залізної сили і тому мусимо набрати такої сили, а тоді піврємо кайдани (...). Бракує нам товариства, що вчить розвивати силу кожного українця зокрема. Лучити українців разом, щоб була велика непереможна сила. Таке товариство маємо заснувати» [2, с. 5].

Спіраючись на засади національно-визвольної боротьби слов'янських народів, у 1892 р. В. Нагірний та В. Лаврівський розробили статут українського «Соколу», головне завдання якого полягало у «побудові соборної України, яка б не зазнавала національного, політичного та духовного гноблення» [12, арк. 3]. Проте, га-

лицьке намісництво довгий час не затверджувало статут українського сокільства. І, лише після затвердження 26 липня 1893 р. австрійським міністерством внутрішніх справ, було змушене змиритися.

Незважаючи на перепони австрійської адміністрації та польських політичних чинників, все ж таки 11 лютого 1894 р. у Львові в будинку «Бесіди» відбулись перші загальні збори членів товариства «Сокіл». Саме з цього часу починається історія організованого українського сокільського руху на західноукраїнських землях.

Головою новоутвореного товариства «Сокіл» було обрано В. Нагірного, а його замісником В. Лаврівського. Львівський «Сокіл» прагнув до активізації та консолідації української нації та проголошувався як товариство широкого культурного спрямування, доступне усім, хто бажає стати його членом [6, с. 191]. Демократичний характер діяльності «Сокола» підтверджує й аналіз усіх протоколів засідань і загальних зборів українського молодіжного товариства. В. Нагірний вбачав, що дане товариство має знаходитися на одному щаблі з такими наявними, вагомими та відомими на той

час українськими інституціями, як «Просвіта», «Народна торгівля», «Дністер» та ін.

Спрямовуючи свою діяльність у галузь фізичного виховання, український сокільський рух прагнув «розбудити і плекати в громадянстві рухливість, товариськість, народну свідомість за поміччю руханки, змагу (спорту – Є.П.), руханкових ігор і забав пласту, мандрівництва», а протипожежною діяльністю – виховати «єдність і послух, витривалість і почуття обов'язку» [11, арк. 2]. Поступово український «Сокіл» у Львові здобув більше своїх прихильників. Так, якщо у перший рік своєї діяльності товариство нараховувало 121 осіб, то вже на 1895 р. кількість членів збільшилась до 208. Як підкреслив один з літописців українського сокільства А. Омельчук, «зачалася праця в новій станиці народної культури тіла і духа. Захоплення зразу було дуже велике, до «Сокола» вступали і молоді і старі, кожний старався дати йому свою поміч в міру своїх сил» [9, с. 185].

Таким чином, завдяки зусиллям В. Нагірного вдалось створити мережу молодіжних товариств «Сокіл», які зуміли активізувати та консолідувати українську націю наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. для боротьби за українську державність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939 рр. / І. Андрухів. – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
2. Боберський І. Українське сокільництво (1861–1939) / І. Боберський. – Львів : Накладом «Сокола-Батька», 1939. – 160 с.
3. Вацеба О. Нарис з історії західноукраїнського спортивного руху / О. Вацеба. – Івано-Франківськ, 1997. – 230 с.
4. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.) / М. Гуйванюк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 254 с.
5. Карпинець І. Галичина: Військова історія 1914–1921 років / Упоряд.: Стеблій Ф.І., Якимович Б.З. / І. Карпинець. – Львів : Видавничий дім «Панорама», 2005. – 376 с.
6. Качор А. «Сокіл-Батько у Львові / А. Качор // «Сокіл-Батько»: Спортивно-руханкове товариство товариство у Львові. Альманах 1894–1994 / Упоряд. Благітка А. – Львів : РВО «Основа», 1996. – С. 191–195.
7. Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 р.) / В. Леник. – Львів : Б. в., 1993. – 181 с.
8. Нагірний В. З моїх споминів / В. Нагірний. – Львів : Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив, 1935. – 70 с.
9. Омельчук А. Тридцять п'ять літ / А. Омельчук. // «Сокіл-Батько»: Спортивно-руханкове товариство товариство у Львові. Альманах 1894–1994. / Упоряд. Благітка А. – Львів : РВО «Основа», 1996. – С. 185–188.
10. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ – перша пол. ХХ ст.) / Б. Трофим'як. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 696 с.
11. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДА України у м. Львові). – Ф. 312 : Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько» м. Львова. – оп. 1. – спр. 1: Статути товариства за 1892 р., 1906 р., 1929 р.
12. ЦДА України у м. Львові. – Ф. 312 : Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько» м. Львова. – оп. 1. – спр. 4: Спогади С. Яричевського про історію заснування товариства (25. IV. 1912 р.).
13. ЦДА України у м. Львові. – Ф. 312: Українське спортивне товариство «Сокіл-Батько» м. Львова. – оп. 1. – спр. 12 : Історична довідка про заснування і діяльність товариства, складена Гакстеном (1906 р.).

РОЛЬ И МЕСТО В. С. НАГОРНОГО В ЗАРОЖДЕНИИ УКРАИНСКОГО СОКОЛЬСКОГО ДВИЖЕНИЯ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА

В статье рассматривается вклад известного общественного деятеля Василия Нагорного в зарождение украинского сокольского движения в Восточной Галиции в конце XIX – начале XX века. Проанализированы причины создания сокольских обществ и влияние чешского и польского сокольства. Раскрыто влияние социально-политических процессов, которые произошли на западноукраинских землях в конце XIX века, на зарождение и развитие сокольства. Идет речь о роли студенческих обществ «Ватра» и «Академическое братство» в создании украинских «Соколов».

Отмечается, что украинские «Соколы» возникая по чешскому и польскому образцу, от соседних народов заимствовали только название и организационную структуру. Созданию в 1894 г. во Львове украинского молодежного общества «Сокол» было закономерным процессом в тогдашней исторической и культурно-социальной ситуации, которая сложилась в Галиции. Определены основные пути распространения сокольского гимнастическо-спортивного движения. Исследован первый этап становления и деятельности сокольских гимнастическо-спортивных организаций под руководством В. Нагорного. Первый период истории украинского сокольства – это время становления и развития сокольских организаций в Восточной Галиции до 1914 гг. – важный и значимый учитывая масштабы, события, значение в истории спортивно-гимнастического и национально-культурного движения.

Освещена роль В. Лавровского – организатора украинского сокольского движения в усовершенствовании деятельности общества. Отмечается о структуре и организационном строении украинских «Соколов». Рассмотрены гимнастическо-спортивная, противопожарная и культурно-просветительская деятельность украинского молодежного общества «Сокол» в Восточной Галиции в конце XIX – начале XX века. Освещены формы и средства физического воспитания. Акцентируется внимание на значении гимнастики и спорта для украинского народа накануне Первой мировой войны. Рассмотрено политику польского наместничества в Галиции по активизации деятельности украинского гимнастическо-спортивного движения на рубеже XIX–XX вв.

Сокольская идея от начального невосприятия общественностью, за короткий период овладела украинскими массами и накануне Первой мировой войны превратилась в авторитетную структуру всего края. Подчеркнуто, что сокольская система воспитания поощряла украинский народ своей демократичностью, гармоничным сочетанием духовности и телесности, способствовала национальному самоутверждению. От первых шагов создания во Львове гимнастического центра, сторонники сокольства пытались донести до украинского гражданства мнение о необходимости воспитывать сильное молодое поколение, здоровое физически и духовно, и убеждали в том, что именно в распространении сокольских идей – будущее нации. Отмечается об общественно-политических направлениях в украинском сокольском движении, которые способствовали его дезорганизации.

В статье автор подчеркнул, что противопожарная, гимнастическо-спортивная и культурно-просветительская деятельность украинских сокольских обществ была необходимым условием в консолидации западноукраинского населения, а также сумела средствами физической культуры подготовить украинский народ для борьбы за украинскую государственность.

Ключевые слова: сокольское движение, молодежные общества, Восточная Галиция, национально-освободительная борьба, государственность.

ROLE AND PLACE OF V. S. NAHIRNUY IN THE BIRTH OF UKRAINIAN SOKIL MOVEMENT IN EASTERN GALICIA AT THE END OF XIX – AT THE BEGINNING OF XX CENTURIES

At the end of XIX – at the beginning of XX centuries a new stage of Ukrainian people fight for their statehood started. Ukrainians of Eastern Galicia had the most auspicious conditions for energization of their aspirations for statehood. Just at the same time youth sport, gymnastic and military organizations, which promoted awakening and consolidation of feelings of national dignity, ideas of unity and Ukrainian state independence, started to arise widely on West-Ukrainian lands.

The history of Ukrainian Sokil society is a distinctive direction of national liberation movement of Ukrainians from Eastern Galicia, which appeared at the end of XIX century and during the time of its existence and operation had become a noticeable phenomenon in the history of the development of West-

Ukrainian lands. Ukrainian Sokil is a medium of physical and mental education of West-Ukrainian people at the end of XIX – at the beginning of XX centuries. Gymnastic and sport activity of Ukrainian Sokil Organizations was a necessary prerequisite of consolidation of Eastern Galicia Ukrainians, and was able to prepare Ukrainians for a fight for Ukrainian statehood by means of physical education. However, gymnastic and sport activity was not the only factor of education of West-Ukrainian population. One of Lviv Sokil leaders, I. Bobersjkyi, emphasized that physical training is a path to mental training.

Role and place of V. S. Nahirniy in a birth of Ukrainian Sokil movement in Eastern Galichina at the end of XIX – at the beginning of XX century are considered in the article. Reasons for Sokil societies creation and an influence of Czech and Polish Sokils are analyzed. In the article it is discovered the influence of socio-political process, which happened on West Ukrainian lands at the end of XIX century, upon the birth and development of Sokil movement. It is mentioned of the role of «Watra» and «Academic brotherhood» students' societies in Ukrainian Sokil creation.

It is insisted that Ukrainian Sokil, being created ad exemplum of Czech and Polish ones, adopted only neighbors' names and organizational structure. Creation of Ukrainian Youth Sokil Society in 1894 in Lviv was a relevant process in a historical, social and cultural situation in Galicia of that time. The main expansion ways of Sokil gymnastic and sport activity are determined. The first stage of formation and activity of Sokil societies under the leadership of V. Nahirniy is investigated. The first period of Ukrainian Sokil history is the time of formation and development of Sokil organizations in Eastern Galicia until 1914, and is important and considerable in the view of the scale, events, meaning in the history of gymnastic, sport and national cultural movements.

In the article the role of V. Lavrivskiy as organizer of Ukrainian Sokil movement in the improvement of its activity is illustrated. It is mentioned of organizational structure of Ukrainian Sokil. Sport, gymnastic, fire-prevention, cultural and educational activity of Ukrainian Sokil Youth Society in Eastern Galicia at the end of XIX – at the beginning of XX centuries are explored, forms and methods of physical education are highlighted. The emphasis is laid on the importance of gymnastic and sport for Ukrainian people on the eve of the First World War. The article considers the policy of Polish governors regarding energization of Ukrainian gymnastics and sport movement on the verge of XIX–XX centuries.

It is important to mention that Ukrainian Sokil was engaged in fire-prevention, cultural and educational activity simultaneously with gymnastic and physical education. Fire-prevention Sokil organizations from the start of their activity had become a significant helpers to state fire prevention and local voluntary «Vohneva Storozha» on West-Ukrainian lands. In a brief space of time Ukrainian fire-prevention Sokil appeared to be able to ensure an effective fire-fighting in both rural regions and towns. Sokil fire-prevention organizations were able to unite mass on ideological and organizational levels through educating them as organized, united and solid. Ukrainian Sokil societies also played a significant role in raising of cultural, educational, intellectual level of Galicia Ukrainians, and also promoted national cultural ascent of West-Ukrainian population at the beginning of XX century.

Sokils' idea of «bodyeducation» during the short period of time transformed from starting point of aversion by the public to an authoritative institution of the whole land on the eve of the First World War. It is highlighted that Sokil educational system encouraged Ukrainians by its democracy, harmonious unification of immaterial and bodily parts, promoted national self-affirmation. From the first steps of creation of gymnastic focus in Lviv, Sokil supporters were trying to inform Ukrainian people on the necessity of education of young strong generation, being healthy physically and mentally, and to convince of the fact, that propagation of Sokil ideas contains the future of the nation. It is mentioned about socio-political trends in Ukrainian Sokil movement, which were promoting Ukainian Sokil disorganization.

In this article author underlined that the fire-prevention, gymnastic, sport, cultural and educational activity of Ukrainian Sokil societies was an important prerequisite of consolidation of West-Ukrainian people and also was able to prepare Ukrainian people by the means of physical education for their fight for Ukrainian statehood. The bright stages of self-sacrificing work, directed at awakening and strengthening of the feelings of national dignity, ideas of unity and Ukrainian state independence are connected with Ukrainian Sokil societies. Being created as one of the elements of Slavic Sokil movement, Lviv Sokil promoted physical, mental and cultural development of Ukrainians. The fact that these gymnastic and sport Sokil societies made up a main body of Ukrainian military force of a new era – Legion of Ukrainian Sich Riflemen is of a great importance.

Key words: Sokil movement, youth society, Eastern Galicia, the national liberation struggle, government formation process.

До редакції надійшла 22.01.2015.